

APIE JANINOS DEGUTYTĖS EPISTOLIKĄ, ARBA KAIP BUVO RAŠOMI LAIŠKAI

Jurgita Žana Raškevičiūtė

Vilniaus universiteto
Lietuvių literatūros katedros doktorantė

*Būtent žmogaus asmenybės variantiškumas,
kurį plėtoja ir stimuliuoja visa kultūros istorija,
yra daugybės žmogaus komunikacinių ir
kultūrinių veiksmų pagrindas.*

JURIJ LOTMAN¹

Įvadinės pastabos

Šis straipsnis radosi iš gana ilgo Janinos Degutytės epistolikos rinkimo, skaitymo, tvarkymo, tyrimo². Rašyti apie laiškus, regis, paprastas, bet podraug – sudėtingas uždavinys. Gal visų pirma todėl, kad laišškai nėra *a priori* duotas tekstas, o veikiau tekstas, kurį susidėlioji pats, kurio egzistavimo tvarką lemia skaitymo, tam tikra hermeneutinė suvokėjo tvarka, o dar tiksliau – laiškų ir suvokimo tvarkų sandūra (o laiškų tvarka yra nepastovi, mirganti, išsidėsčiusi laike, sinchroninė ir diachroninė drauge). J. Degutytė (1928–1990) debiutavo šeštojo dešimtmečio pabaigoje, 1959-aisiais, ir greitai tapo ypač skaitoma ir vertinama autorė (jos pirmoji knyga *Ugnies laškai*, pasibaigus tiražui, buvo persirašinėjama). J. Degutytės gyvenimas susiklostė taip, kad ji liko

sovietinio literatūros laikotarpio rašytoja, jos knygos neperžengė Nepriklausomybės, kurios paskutiniaisiais gyvenimo metais, prasidėjus Sąjūdžiui, labai laukė, slenksčio. Tad ir jos epistolinis palikimas priklauso būtent tam laikotarpiui ir gana įvairiai bei iškalbingai jį liudija, sakytume, pasakoja. Gana gausi J. Degutytės epistolika siūlo nemaža skaitymo kelių: pradedant tam tikrų socialinių tvarkų, tapatybės formavimosi, sąmoningumo struktūrų, sovietmečio būties ir buities skaitymu, baigiant laiško kaip žanro specifikos pajutimu, pastanga sugauti ir aprašyti komunikacinį tankumą, kalbos judėjimą. Juolab kad šiuo metu turimi J. Degutytės laišškai, apimantys 1954–1988 metus, yra labai saviti, skirtingo turinio, lemti rašymo laikotarpio, situacijos ir adresato. Skaitant laiškus ima ryškėti tam tikri laiško kaip komunikacijos būdo bruožai, kurie gali būti būdingi šiam žanrui apskritai, bet visada suvokiami tik per jo jautimiškumą, faktiškumą, visada modifikuojami atskiro susirašinėjimo konkretumu.

Svarbus dalykas – komunikacinio tinklo, komunikacinės-interpretacinės bendrijos išryškėjimas laiškuose, kuris susimezga ieškant to, ką jie nurodo už savęs (kito laiško, rašiusio asmens etc.), sekant

¹ Jurij Lotman, *Kultūros semiotika*, vertė D. Mitaitė, Vilnius: Baltos lankos, 2004, 34.

² Darbas dirbtas drauge su kolegėmis dr. Giedre Šmitiene ir Aiste Birgere. Nemaža šio straipsnio pamąstymų, žvilgsnio perspektyvų radosi iš dialogo apie laiškus su G. Šmitiene.

ir atrandant naujus komunikacijos takus, iš naujo mėginant atkurti buvusį tinklą. Mat skaitydami laiškų knygas paprastai susiduriame su centrinės figūros rašytais laiškais, o adresatai lieka daugiau ar mažiau anoniminiai, žinomi tik knygų sudarytojams. Noriu pasakyti, kad tokios knygos paprastai būna orientuotos į figūrą, vieno asmens kalbėjimą ir tik toks jis mums pasiekiamas, bet neleidžia užčiuopti ir sugauti komunikacijos, kalbos judėjimo tarp asmenų, paprastai tariant, *susirašinėjimo*.

Jau turėdama galvoje J. Degutytės laiškus, suvokime susiformavusias tam tikras bendrijos kalbėjimo ir veikimo pasaulyje struktūras, iš esmės turėdama juos kaip nuolatinį ir neišvengiamą kontekstą ar foną kitiems laiškam suvokti, pradėjau skaityti Jurijaus Lotmano korespondencijos knygą³. Ją pasirenku kaip pavyzdį dėl tam tikrų laiko bei turinio sąsajų ir, žinoma, atsitiktinumo. Daugiausia omenyje turiu pluoštą laiškų šeimai (dėl minėtų sąsajų ir intymiosios komunikacijos specifikos); laiškai rašyti iš tarnybos armijoje vietų ir Estijos. J. Lotmano gyvenamoji terpė visiškai kitokia nei J. Degutytės, juolab įdomūs panašumai, lemti istorinio laiko, kai skaitydamas matai panašų daiktų, maisto, knygų persiuntimą, daugybinius buitinius tinklus, jungiančius asmenis kaip rūpesčio bendrijas, žinančias apie sviesto, kurio siunčiama šeimai iš Estijos, stygių. Tačiau J. Lotmano laiškus čia aptariu ne dėl šio bendrumo, o dėl šio bendrumo įtaigauto intersubjektyvumo, laiškų polilogiškumo suvokimo, atsiradusio pajutus tam tikrą

kontrastą. J. Lotmano laiškų knygoje kitų balsų, be jo paties, nėra ir aš, pirmąkart skaitydama korespondenciją, šį stygių aiškiai suvokiau. Vardai, ypač privatūs, intymūs kreipiniai, kuriais kreipiasi J. Lotmanas, yra tikriniai, bet suvokėjui, skaitytojui – daugiau ar mažiau bendriniai, neturintys savo balso ir nedalyvaujantys komunikacijoje; jie yra anoniminiai (šiuo atveju žinojimas, kad tai sesuo – mažąją keičia), todėl laiškas – iš esmės dialoginė struktūra – darosi monologiškas, nors nuolat suponuoja atsakymą ir palieka skaitytojui intrigą ir neįmanomą užpildyti suvokimo spragą. Todėl gyvenamasis pasaulis ir socialinė energija, kuri cirkuliuoja laiškuose, senka ir darosi sunkiai, geriausia atveju gana vienpusiškai perskaitoma ar lieka labiau nujaučiama. Šis stygius aprašytas norint parodyti, koks suvokimo modelis ir kokia kryptis formuojasi tiriant centrinę, dominančią figūrą, bet drauge į mąstymą ir suvokimą aktyviai įtraukiant kitus susirašinėjimo dalyvius. Tuomet iš naujo įsikūnija ir įgauna reikšmę teiginys, kad žmogaus pasaulis iš esmės yra intersubjetyvus, ir skaityti jo reikšmes turime skaitydami jo susijimo su gyvenamuoju pasauliu, t. y. aplinka ir *kitais*, modusus. Tada suvokėjo sąmonėje ima dėliotis tam tikras naratyvas, pasakojimas apie pasaulį ir save, naratyvas, turintis savus personažus, įtraukiantis jų pasijas, veiksenas, jausenas, pabaigas. Epistolika nėra balsas, o balsų sampynos, jei norime – sambalsiai, per kuriuos ima ryškėti tam tikro laiko pasaulis, reikšminės jo struktūros. O kadangi tyrėjo žvilgsnis neišvengiamai krypta į vieną figūrą, kitų balsai, kalbėjimo būdas leidžia pasirodyti, būti perskaitomam centrinės figūros kalbėjimui.

³ Юрий Михайлович Лотман, *Письма* (1940–1993), Москва: Языки русской культуры, 1997.

Dar vienas svarbus komunikacijos lygmuo yra laiško kaip daikto aspektas. Išsikeliant laiškam iš pirmo žvilgsnio elementarų klausimą, kaip galimas kalbėjimasis (ne apsikeitimas informacija) laiškais, galima sugauti rašto, popieriaus, rašalo etc. kaip tam tikro kūno ir kalbos gesto bei balso ekvivalentumą. Laiškas kaip daiktas intensyviai liudija savo laiką ir jo manieras.

Šiame straipsnyje bus bandoma sukti savotišką hermeneutinį ratą tarp konkretaus laiško, J. Degutytės epistolikos ir to, kas paaiškėjo tyrinėjant šį archyvą apie laišką apskritai, apie laišką kaip kultūros faktą ir jo turinį. Juolab įdomus šis procesas gyvenant dabarties terpėje, kurioje laiškas kaip jutiminė, taktilinė, materialinė forma yra veik nnykęs. Nuolat galima just skirtį tarp tyrinėjamo laikotarpio laiško ir dabarties, pagauti atitikmenis tarp buitinio raštelio ir SMS žinutės, pokalbio telefonu ir sėdimo rašyti, kai norisi pasikalbėti, kai laiškas prasideda iš noro kreiptis („Maniau, kad jau neberašysiu Tau, o lauksiu lauksiu sugrįžtant, tačiau neištveriu...“⁴). Bendrosios laiško kaip teksto ir kultūros dokumento struktūros bus mėginamos perprasti remiantis kultūrologinėmis Jurijaus Lotmano pozicijomis, o laišku turinys bus skaitomas mąstymą grindžiant daugiausia fenomenologine nuostata.

Laiškas kaip kultūrinis pasakojimas

„Bendra kalba, paskiri balsai“ – Alfonso Lingio knygos pavadinimas, pavydėtina

⁴ Lenos Rapalienės laiškas, 1985 X 14 (laiškai, šalia kurių nenurodytas archyvo indeksas, laikinai yra pas šio straipsnio autorę, vėliau bus perduoti Maironio lietuvių literatūros muziejui).

tiksliai įvardijantis šio straipsnio uždavinį ir problemiką. Laiškų masyvas, kuris yra uždara ir drauge atvira visuma, Jurijaus Lotmano žodžiais, galimas įvardyti kaip „atminties dialektas“. Mokslininkas, kalbėdamas apie atmintį kultūrologijos požiūriu, teigia, kad „Kultūros atmintis ne tik vieninga, bet ir vidujai įvairi. Tai reiškia, kad jos vieningumas egzistuoja tik tam tikrame lygmenyje ir suponuoja, jog esama atskirų „atminties dialektų“, atitinkančių kolektyvų, sudarančių tos kultūros pasaulį, vidinę organizaciją.“⁵ Renkant, grupuojant laiškus susidėlioja tam tikras stabilus (kiek jis toks gali būti) laišku masyvas, pasirodo jo sistema, veikianti pagal savus dėsnius. Pagrindinis šios sistemos bruožas yra jos dinamiškumas ir neužbaigtumas, mat į vientisą masyvą laiškus sudeda tyrėjas, o pats masyvas visada išsklidęs laike ir erdvėje, visada pilnas tuštumų, kurios nurodo galimus, galbūt sunykusius, užpildymus. O skaitantysis, laike nutolęs suvokėjas, gauna nuorodas į daugybę skaitymo ir supratimo strategijų, nes skaitymo kodo ar tvarkos šis tekstas (laiškų masyvą vadinysime tekstu) neduoda; pagrindinis jo tvarkos bruožas – savą logiką turinti netvarka, nurodanti buvusią tvarką. Jeigu suvokiame šį tekstą kaip tam tikros asmenų grupės komunikaciją ir kalbėjimąsi apie gyvenamąjį, „mes“ pasaulį, galime jį pavadinti *atminties dialektu*, tam tikru laike išsidėsčiusiu pasakojimu, kurį surenkame ir sukonstruojame visada patys. Privatus susirašinėjimas, laišku tekstas yra buvusio ir esamo kultūros pasaulio struktūros dalis, kuri, jeigu išskeliama iš archyvų, jau

⁵ Lotman, 2004, 295.

kitu būdu ima dalyvauti kultūros pasaulyje. „[...] bet kuri dinamiška sistema yra panardinta erdvėje, kurioje išsidėsčiusios kitos tokios pat dinamiškos sistemos, taip pat suirusių struktūrų atplaišos, savitos šios erdvės kometos. Tad bet kuri sistema gyvuoja ne tik pagal savo pačios saviraidos dėsnius, bet taip pat yra įtraukta į įvairiopus susidūrimus su kitomis kultūrinėmis struktūromis.“⁶ J. Lotmano kalbėjimas apie kultūros dinamiką tinka suvokti susirašinėjančios bendrijos egzistavimo tvarką, vietą bendroje supančio pasaulio ir kultūros tvarkoje. Susirašinėjanti bendrija yra komunikacinė struktūra, susidedanti iš rekonstruoto dialogų tinklo. Šią bendriją galima matyti kaip kapsulę – sociumą sociume, kuris pasirodo kaip dinamiška *interpretacinė subjektų veikla*, kylanti iš santykio su supančia socialine tikrove – iš sandūrų, konfliktų, atitikimų, įsitraukimų.

„[...] rašytinis pasakymas fiksuoja tam tikrą santykį su viena ar kita situacija kiek galima ilgesniam laikui“, – J. Vacheką cituoja J. Lotmanas⁷. *Situacija* šiuo atveju yra viena pamatinių sąvokų laiško socialinės energijos tankiui suvokti. Situacija nurodo santykį su aktualia žmogaus tikrove, kuo intensyviau rašantis laišką asmuo įsitraukia į situaciją, kuo labiau ją eksplikuoja, tuo tekstas darosi tankesnis, tirštesnis, tuo daugiau socialinės energijos jis akumuliuoja. Gyvenamojo pasaulio eksplikavimas, t. y. įsitraukimas į situaciją rašant, lemia pasakojimo būdą, laiško kaip teksto formą ir, iš nuotolio žiūrint, kultūrinį jo informatyvumą. Anot Jurgos Jonutytės, ana-

lizuojančios Paulio Ricoeuro naratyvumo koncepcija, „Papasakotas laikas Ricoeurui yra ir asmeninis (t. y. biografinis) laikas, ir tarpasmeninis (t. y. kultūros) laikas“⁸. Naratyvą ar veiklos naratyvumą, anot autorės, P. Ricoeuras padaro žmogiško laiko steigėju⁹. Asmeninis patyrimas, arba „atminties dialektas“, laiške persikvalifikuojantis į pasakojimą apie savo gyvenamąjį pasaulį (o pasakojimas beveik visada yra interpretacinė veikla), virsta kultūros pasakojimu, kultūros laiku. Anot P. Ricoeuro, esminiai liudijimo bruožai tiksliausiai išsisaugo kasdienio pokalbio praktikoje¹⁰. Filosofo teiginys pasitarnauja laiško kaip specifinės kasdienio pokalbio praktikos-naratyvo, atveriančio tam tikro kultūros pasaulio reikšmių cirkuliaciją, suvokimui. Pasakojimas tiesiogiai susijęs su vaizdavimo praktika. „Auerbacho požiūriu tekstualumas – su savo ypatingumu, savo vietiniu žinojimu, slaptu prielaidų tinklu – tai nėra sistema, atskirta nuo išgyventos patirties, bet šios imitacija, o „imitacija“ (taigi vaizdavimas) yra svarbiausias būdas, kuriuo žmogiškosios būtybės gali suprasti savo egzistenciją ir dalintis ja su kitais“, – teigia Stephenas Greenblattas¹¹. Vaizdavimas (žodis „imitacija“ man atrodo kiek mažiau tikslus, netapatus vaizdavimui, mat pernelyg eksplikuoja tikrovės ir teksto

⁸ Jurga Jonutytė, „Savastis ir kultūrinis laikas: P. Ricoeuras laiko apmąstymų kontekste“, *Logos* 33, 2003, 137.

⁹ *Ten pat*, 139.

¹⁰ Paul Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*, Chicago, London: The University of Chicago Press, 2004, 163.

¹¹ Stephen Greenblatt, „Tikrovės palytėjimas“, vertė B. Speičytė, cituojama iš vertimo rankraščio. (Versta iš: Catherine Gallagher, Stephen Greenblatt, *Practicing New Historicism*, Chicago: The University of Chicago Press, 2000.)

⁶ Юрий Михайлович Лотман, *Культура и взрыв*, Москва: Гнозис, 1992, 104.

⁷ Lotman, 2004, 154.

hierarchiją) kaip komunikacijos ir autokomunikacijos (savirefleksijos) forma laiškuose tampa pagrindiniu būdu kalbėti apie save ir savo pasaulį, jis yra komunikacijos pamatas. Laiškas, kuriame atsisakoma vaizdavimo kaip pasakojimo, atlieka nebe komunikacinę, o informacinę funkciją. Laiške pasakojama visada *apie*, nurodant daiktus, įvykius, asmenis, aprašant, pasakojant-pasakojantis. „Mintis, arba kalba, susidaro sukurdamą situaciją – laiką ir erdvę – ir suteikia vienokių ar kitokių orientacinių gairių. Sudaro situacijas taip, kad kalbantysis yra į jas paniręs. [...] kalbos judėjimas pasirodo steigdamas suorientuotą erdvę“, – teigia Giedrė Šmitienė¹². Laiškuose, kuriuose kalbantysis intensyviai yra situacijoje, kildinančioje jo kalbėjimą, matyti asmens *suvokimo stilius*, atveriantis tapatybės formavimosi struktūras. Laiškų atveju itin svarbūs S. Greenblatto įvardyti aspektai – *suprasti* ir *dalytis*, nes abu jie glūdi kalbėjimo, minties susidarymo momente ir sudaro sakymo ir pasakymo *kitam* galimybę. Laišką rašantis asmuo yra situacijoje paniręs, vaizduojantis-interpretuojantis subjektas¹³. Laiško struktūra *a priori* yra dialoginė, kalbama *kitam*. Toks dialo-

¹² Giedrė Šmitienė, „Kalbos kinestetika“, *Baltos lankos* 31/32, 2010, 234.

¹³ Tiksliai šis aspektas suformuluotas Brigitos Speičytės: „Kito patirtis pasiekama tik kaip interpretacija – vadinasi, *viešo*, kultūros visumos nulemtos signifikacijos proceso dalis: tapatybė. Kultūros istorikas negali įsismelkti į istorijos veikėjo sąmonę ir suvokti, „ką jis iš tiesų galvoja“, tačiau jam gali būti prieinama to veikėjo tapatybė – asmens ir jo vietos bendruomenėje, jo veiklos *motyvacijų aiškinimosi* procesas. Kultūros istoriką domina „interpretacinės konstrukcijos, kurias visuomenės nariai taiko savo patirčiai aiškinti.“ (Brigita Speičytė, *Poetinės kultūros formos: LDK palikimas XIX amžiaus Lietuvos literatūroje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004, 33.)

giškumas išreikštas aiškiau nei kitų kultūros tekstų: laiškas prasideda kreipiniu, o baigiasi parašu, ir tai nėra vien formalūs, nusistoję laiško rėmai, o anot J. Lotmano, auditorijos struktūra, esanti pačiame tekste. Taigi turime išryškėjusius tris pagrindinius tikrovės įtraukimo į laišką lygmenis, kuriuos galime išskleisti, bet jie visada yra drauge, kaip situacijos klostės: tikrovės patirtis, suvokimas ir vaizdavimas, kuriuos visus įima situacijos sąvoka¹⁴. Situacija, savo ruožtu, yra tiesiogiai susijusi su socialine energija – laiško intensyvumo, kultūrinio tirštumo pamatu. Kaip galima sugauti socialinę laiško energiją? Pastarosios sąvokos autorius yra puikiai atsakęs į šį klausimą: „*Energiją* identifikuojame tik netiesiogiai, per jos efektus: ji pasirodo kaip tam tikrų verbalinių, akustinių ir vaizdinių pėdsakų gebėjimas sužadinti kolektyvines fizines ir mentalines patirtis, jas organizuoti ir suteikti joms formą. Taigi ji susijusi su pasikartojančiomis malonumo ir dėmesio formomis, su gebėjimu sukelti nerimą, skausmą, baimę, smarkesnę širdies plakimą, gailestį, juoką, įtampą, palengvėjimą, nuostabą.“¹⁵

Susirašinėjančiųjų bendrija

Janinos Degutytės laišakai labai skirtingi savo intensyvumu, kurį lemia laiško rašymo laikotarpis, taip pat asmuo, kuriam rašoma. Nuo asmens priklauso ir tai, kokios

¹⁴ Tai S. Greenblatto išskirti momentai, kuriuos, aptardamas Ericho Auerbacho mimezio sampratą, jis išskiria kaip susieinančius vaizdavimo pilnatvės momentuose (Stephen Greenblatt, „Tikrovės palytėjimas“).

¹⁵ Stephen Greenblatt, *Shakespearean Negotiations: The Circulation of Social Energy in Renaissance England*, Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1988, 6.

temos, rūpesčiai išskleidžiami laiškuose, su kuriomis bičiulėmis (be kelių išimčių, tai moteriška epistolika) aptariamos rašymo, rašytojos tapatybės problemos, su kitomis labiau įsileidžiama į kasdienybės, darbo rūpesčius. Šiame straipsnyje bus aptariami ankstyvieji laišakai studijų metų bičiulėms ir klasės draugei iš Kauno. Žinoma, kaip suvokimo kontekstas ar detalės dalyvauja visa šiuo metu turima korespondencija. Taigi savitas ir įdomus laiškų sluoksnis yra rašytas iki įsikūrimo Vilniuje. Tai studijų, mokytojavimo ir darbo bibliotekoje Tauragėje (1955–1956), mokytojavimo Nemenčinėje (1956–1958) ir darbo redaktore Valstybinėje grožinės literatūros leidykloje (1958) laikotarpis, iš esmės – kol nusistoja kasdienio gyvenimo tvarka (gaunamas butas (1958 m. pati pabaiga), stabilizuojasi socialinė, o drauge ir finansinė situacija, susiformuoja nuolatinų bičiulių ratas)¹⁶. Dalis dar studijų metų laiškų rašyti mokyklos draugei iš Kauno Vandai Lopaitytei¹⁷, taip pat universiteto bičiulei Teresei Ramanauskaitei-Bukauskienei¹⁸. Išvykus mokytojauti į Tauragę,

¹⁶ Šio laikotarpio laiškus toliau vadinsiu ankstyvaisiais.

¹⁷ Vanda Lopaitytė – artimiausia klasės draugė ir kaimynė Kaune, Šančių mikrorajone, vėliau įgijusi inžinierės specialybę. „Su kitomis klasės draugėmis didesnių kontaktų neturėjau, nes jų buvo visai kiti interesai, kita aplinka. Mudvi tik dvi buvom lopytos ir skaitančios, šokiai, „robokasai“ mums nerūpėjo. Mums rūpėjo muzika, Nanseno kelionės po Šiaurės ašigali, alpinizmas, kelionės po pasaulį.“ (Janina Degutyte, *Atsakymai*, Vilnius: Regnum fondas, 1998, 66.)

¹⁸ Su Terese Ramanauskaite-Bukauskiene J. Degutyte susipažino bendrabutyje Totorių gatvėje, T. Ramanauskaitė buvo kursu vyresnė lituanistė, po studijų ji išvyko mokytojauti į provinciją. T. Bukauskienė intensyviai dirbo pedagoginį darbą – tiek praktikos, tiek teorijos srityse. Nuo 1958 m. gyveno ir dirbo Panevėžyje, 1977 m. persikėlusį į Vilnių, dirbo Pedagogikos

prasideda intensyvi korespondencija su studijų Vilniaus universitete ir bendrabučio bičiulėmis. J. Degutytei studijuojant Vilniuje susiformavo gana tvirtas bičiulių ratas: iš bendrakursių ir kambario draugių bei bendrabučio kaimynių. Nuolatinis jų buvimas draugėje justis kai kuriuose laiškuose: „Filė¹⁹ sėdi šalia ir šaukia, kad baigčiau laišką, nes ji nori eiti namo (mes sėdim skaitykloj), bet aš vis protestuoju ir siūlau jai pasižiūrėt pro langą (dangus toks skaistus žvilga po lietaus) ar į kokius jau nuolius, kurių čia apstu.

Taip, Vandočka.

... kažkas užkalbino ir išblaškė mūzas... be to Ada²⁰ sučiaudėjo ir supyko ant mūsų, kad mes šyptelėjom.“²¹ Drauge sėdima bibliotekoje, studijuojama palaikant viena kitą, drauge gyvenama bendrabutyje. Glaudus bičiulių ratas, sprendžiant iš laiškų ir atsiminimų, radosi ir iš savito socialumo, kurį kildinčiau iš biografijų – suformuotų karo ir pokario. Šis savitumas matyti iš laiko perspektyvos (mat tuo metu, atrodo, buvo savaime suprantamas), kai daugelį buities ir žmonių santykių aspektų jau reikia stengtis suvokti, aiškintis, taip pat ir stebėtis, perprasti – perprasti skaitant

mokslinio tyrimo institute, o nuo 1987 m. Lietuvos pedagogų kvalifikacijos institute. Parašė disertaciją „Gabrielės Petkevičaitės-Bitės pedagoginė veikla ir pedagoginės pažiūros“, išleido ne vieną studiją iš pedagogikos srities. Kadangi T. Bukauskienė rašė eilėraščius, jiedvi su J. Degutyte buvo viena kitos skaitytojos, kritikės ir patarėjos. Laiškuose vadinama Tera.

¹⁹ Filomena Jauniškytė – bendrabučio Totorių gatvėje bičiulė. F. Jauniškytė buvo anglistė, baigusi studijas dirbo Gudžiunuose; grįžusi į Vilnių dirbo Švietimo ministerijoje inspektore. Laiškuose vadinama File (jūdviejų susirašinėjimas kol kas nesurastas).

²⁰ Adelė Kizlaitytė – kurso draugė, lituanistė. Po studijų išvyko mokytojauti į provinciją. Laiškuose vadinama Ada.

²¹ Vandai Lopaitytei, 1954 V 21, MLLM 51635.

buities detales, ryšius tarp žmonių, žodžius, kuriais jie įvardija savo santykį su *kitu* ir su aplinka. Skaitant atsiminimus, laiškus išryškėjo J. Degutytę supusi *rūpesčio bendrija*, besistengianti pamatyti ir užpildyti stygių, jautriai reaguojanti į neturėjimą. Šios bendrijos narės save tiesiai įvardija „globėjomis“: „Su J. Degutyte mane supažindino jos kurso draugė ir globėja Teresė Ramanauskaitė. [...] Aš, kaip tauragiškė, Teresės prašoma padėjau J[aninai] D[egutytei] susirasti kambarėlį pas vieną poniją, kurios pavardės neprisimenu. Nejučia įsijungiau į jos globėjų būrelį. Susidraugavome. Išsipašakojo apie save, savo vaikystę, tėvus, draugus, pasisakė, kad seniai rašo eilėraščius.“²² T. Bukauskienė savo atsiminimuose atkuria draugystės ištakas, pasakoja, kad, pamačiusi naują kambario draugę pietums ir vakarienei teturint kefyro, išdrįsusi jai į spintelę įdėti lėkštę kopūstų sriubos: „Vakare ėjau būgštaudama, kad būsiu gerais norais žmonių užgavusi, kad galiu būti ne taip supраста. Bet, atidariusi savo spintelę, pamačiau tuščią dubenėlį, o jame popieriaus lapuką, ant kurio didelėm gražiom raidėm buvo užrašyta: „Ačiū. Buvo skanu.“ Nuo tos dienos mes valgydavom kartu, pasidalindamos viskuo, ką turėjom.“²³ T. Bukauskienė buvo sutelkusi J. Degutytės globėjų būrį, kurios tarėsi savaime, labai natūraliai prisiimdavo šį rūpestį ir atsitraukė, nutolo pajutusios, kad globėjų ratas keičiasi, į jo centrą ateina kitos figūros²⁴.

²² Rūtos Hakaitės atsiminimai apie Janiną Degutytę, 1997 10, MLLM P 42107.

²³ Teresė Ramanauskaitė-Bukauskienė, „Atsiminimai apie Janiną Degutytę“, 1980 07 25, MLLM P 42102.

²⁴ J. Degutytė priimdavo globą ir pagalbą gana natūraliai, vėliau pati buvo didelė ne vienos savo bičiulės

Galima cituoti nemaža panašių tuometę socialinę sambūvio terpę charakterizuojančių ištraukų; čia atrinkta keletas, kad atsiskleistų laukas, kuriame formuojasi santykis su *kitu*. Galimą pajusti iš šio santykio kylanti kito asmens buvimo stiliaus traktuotė, kaip grindžianti socialumą, nes „[...] kiekvienas kitas man egzistuoja kaip *stilius* arba kaip *nepanaikinamo sambūvio terpė*, mano gyvenimas teka *socialinėje atmosferoje* taip pat, kaip jis turi mirties prieskonį [kursyvas mano – J. Ž. R.]“²⁵. *Kito* buvimo stilius organizuoja ir modifikuoja *mano* buvimo stilių. Socialinė sovietmečio atmosfera, kurioje formuojasi *kito* buvimo stilius ir jo suvokimas, žinia, labai komplikauta; studijuojantys universitete asmenys orientuojasi į išbuvimą: tiek buitines lygmeniu, tiek mentaliniu, sąmoningumo ir tapatybės saugojimo, be to – atsargaus ir įtempto jos formavimo. Todėl randasi daug glaudesnės socialinio lastelės – savotiškos atsvaros bendrai socialinei atmosferai, grįstos jau minėtu rūpesčiu, kurį čia pasitelkiu heidegeriškąja prasme, kaip vieną pamatinių egzistencialų, grindžiančių mažos bendruomenės susiformavimą. Rūpestis grindžia ne tik

pagalbininkė, bendruomenės patarėja medicinos, mitybos, mados klausimais, tačiau esama laiškų, kai šio globos santykio imama kratytis kaip skaudaus, žeidžiančio asmens orumą; globa buvo juntama ir suvokiama, bet kartais suvokiama kaip ontologiškai nepakankamas santykis: „Viena – kaip visada per šventes bei šeštadienius – sekmadienius, kada visi nori būti su artimais draugais. O aš tokių neturiu. Turiu tik globėjų, nešančių pieną ir varškę, perkančių šliures, vaistus, bendraujančių-tarpininkaujančių su mano skalbėjom bei daktarais. Aš čia nepriekaištauju likimui, matyt, esmi per prasta į draugus, o gal per daug noriu.“ (T. Bukauskienei, 1960 II 7.)

²⁵ Морис Мерло-Понти, *Феноменология восприятия*, Санкт-Петербург: Ювента, Наука, 1999, 465.

savisteigą, bet ir intensyvų kito steigimą, rūpinimąsi jo tapatybės įtvirtinimu. Bičiulės J. Degutytė suvokia kaip poetę (tai buvo ir eilėraščius drauge su laiškais gaudančių, skaitančių, interpretuojančių bendrija – iki pirmosios knygos ir kurį laiką jai išėjus, vėliau ši praktika nunyko), tad rūpinasi ne tik jos buitimi, bet ir rašytojos tapatybės steigimi: „Nusprendžiame su Jule²⁶ pačiupti keletą Ninos [Janinos Degutytės] eilėraščių ir nešti parodyti rašytojams. Pusdienį prasibastome po Vilnių, bet rašytojų nerandame. Po sesijos grįžus į Vilkiškius gaunu laišką iš Julės, kad rašytojus surado J. D. vaikystės ir gimnazijos draugė Vanda. Atrodo, 1957 m. viename „Jaunimo gretų“ numeryje poetas E. Matuzevičius atspausdino keletą J. D. eilėraščių ir trumpą nuoširdžią recenziją. Džiaugiamės ir garbiname Matuzevičių.“²⁷ Šiame iš pirmo žvilgsnio naivumu pribloškiančiame ir gluminančiame pasakojimo epizode įrašyta socialinė situacija, kurioje formuojasi pradedančios rašytojos tapatybė ir jos suvokimas – tai viena svarbesnių laiškų temų, nuolat rodanti dabar jau sunkiai suprantamą įtemptą ir pagarbų santykį su spausdintu žodžiu, kaip socialiniu ir ontologiniu slenksčiu, kurį peržengus persiformuoja žmogaus veikimas socialinėje terpėje ir kitų žvilgsnis į jį. O kad J. Degutytė šį slenksčių peržengtų, stengėsi ir rūpinosi visos bičiulės. Bendrija formavosi per studijas, dalijimąsi, kūrė tam tikrą bendrabūvį kaip bent kiek saugesnę ir padedan-

čią išsilaikyti gyvenimo formą. Kaip buvo matyti, šioje bendrijoje J. Degutytė buvo svarbi kaip kūrybinga asmenybė, nors ji savęs kaip rašančios atvirai nesteigė, eilėraščius parodydavo jau atsiradus santykiui, tai buvo savotiškas pasitikėjimo lygmuo, draugystės iniciacija²⁸. Bendrijos rūpestis buvo grįstas ne vien stygiaus ir noro padėti jautimu, bet ir suvokimu, kad bendraujama su rašančiu žmogumi. Rūpestis dėl rašomų eilėraščių buvo labai svarbi jungtis, siejanti ne tik su J. Degutyte, bet ir pačią bendriją tarpusavyje. Štai V. Lopaitytė (ji buvo supažindinta kone su visomis J. Degutytės draugėmis) rašo: „Gal ką nors naujo turi, atsiųsk paskaityti. Bendrai, Ninočka, teks Tau nemažai padirbėti. Mačiau Živilės²⁹

²⁸ Pirmą J. Degutytės publikaciją pasirodė poetei sulaukus 28-erių (1957) ir ne jos pačios, o neištverusios bičiulės V. Lopaitytės iniciatyva. J. Degutytei nuolat reikėjo savo kaip poetės gebėjimų patvirtinimo, kurio laukdavo iš artimiausių bičiulių, o universiteto, kurso aplinkoje ji kaip poetė, atrodytų, nebuvo žinoma; štai vienas laiškas, rodomas, kad Meilė Lukšienė, dėsciusi, vadovavusi diplominiam darbui, nežinojo J. Degutytę rašant: „E. Mat[uzevičius] parašė iš Dubultų (Rygos paj., Kūr[ybės] namai) laišką su nurodymais, tikėjimu ir prognoze, kad man buvo gėda ir skaityti (iš didelio mano kuklumo). Bet tu blogiau man. Aš dabar drebu dėl kiekvieno žodžio, dėl kiekvienos eilutės. Liepiau Stasei Riškų (žinai ją? Ji dabar aspirantūroje. Abi su Jule jos mane nuolat lanko ir vykdo visus mano įpareigojimus, taipogi rūpinasi mano gyvybės palaikymu. Ir jaučiu, kad jei ilgiau dar pagulėsiu, tai abidvi subankrutuos galutinai. Turbūt, reiks kilti.) Tai toks ekskursas. Pradedu iš naujo. Stasei liepiau kritikuoti negailėstingai, žinai, ji vėsoko temperamento ir žymia dalimi vadovaujasi protu. Vienas eil. mudviem buvo kažkoks abejotinas, ji parodė Lukšienei. Ir atėjo paraudusi, įkaitusi – sakė: „daugiau nė žodžio neišgirsi kritinės pastabos...“ ir t. t. Beje, Lukš. buvo sujaudinta, kaip kartais galima praeiti pro žmogų ir nesuvokti jo... Taigi kritiko netekau. Kviečiau vasarai Vandą, nes Tu gi, vargšė, užimta. O aš viena tai iki tiek darysiu atranką, kad liks koks 10, o tiek tai jau neleisiu tikrai.“ (T. Bukauskienei, laiškas nedatuotas, rašytas, veikiausiai, rengiant pirmąjį rinkinį *Ugnies lašai* – 1958–1959 m.)

²⁹ Živilė Jurkinaitė – su ja J. Degutyte susidraugavo dirbdama Tauragėje. Ž. Jurkinaitė sunkiai sirgo širdies

²⁶ Julė Žungailaitė-Ajauskienė – bičiulė medikė, dirbusi Panevėžio ligoninės chirurginiame skyriuje. 1958–1984 m. buvo Panevėžio ligoninės Kraujo perpylimo skyriaus vedėja.

²⁷ Rūtos Hakaitės atsiminimai, MLLM P 42107.

sąsiuvinį, į kurį ji perrašo Tavo eilėraščius. Sąsiuvinis storas ir trys ketvirtadaliai jo puslapių tušti... Pasistenk, Mieloji, kad Revoliucijos 40-mečio garbei jis pasidarytų pilnas. Prisiimk tokį įsipareigojimą. Sutinki?“³⁰ J. Degutytės eilėraščių skaitymo malonumas ir džiaugsmas, pastanga ją pačią įtikinti, kad geba rašyti, tikrai gana dažni bičiulių laiškuose:

Štai Tavo eilėraščiai! Nina, velnie, *man darosi baisiai gera, kai aš juos skaitau. Ir ne tik man: ir Adai, ir Staselei, ir visiem Tavo draugam. Ir nebijok – bus daugiau tokių Tavo draugų. Bus laikai, kai Tavo eiles turės pripažinti visi.* Nina, Tu nesijuok iš mano entuziazmo, bet man taip patinka Tavo eilės. Šitokios eilės! Juk Tu jas sukūrei! Tai ar ne džiaugsmas!

Nina, „Debesuota“ yra puikus, man rodos, tobulas. Kam jis galėtų nepatikt. Žodžių nerandu jam pavadint, bet man rodos tapybiškas, ar kaip? Skaitau ir tarsi matau labai gražiai nupieštą paveikslą: saulė („šūktelėjo saulė degančiu balsu“ ir t. t.) ir varpai „žalzgana“ prašosi saulės... dieve, kaip gražu! Siųsk Tu jį kur nors, tik nepalik taip sau, pridėk prie puikiausių „Rudenio lapai“, „Auksinė tyluma“ – tikri rudenio gabaliukai. „Naktis“ – toks atviras, man rodos, net baisu, kad jį žmonės skaitys, gali nesuprasti! *Dieve, kai aš pagalvoju apie Tavo eiles, Tave, skaudu darosi, kad ta vadinamoji „visuomenė“ Tavęs gali nesuprasti, arba suvulgarizuoti skaitydami. Juk dabartinė publika priprato, kad menininkai meluotų kalbėdami. O čia – tiesa, – išgyventa, iškentėta, nemiegotų naktų, širdies tiesa – ar supras?*

Oi, Nina, Tu nesijuok, kad aš taip karščiuojuosi. *Mat aš labai myliu Tave už tai, kad taip rašai ir dažnai su baime, o kartu su viltim galvoju – kas gi bus toliau?* [kursyvas – J. Ž. R.]³¹

liga ir anksti mirė. J. Degutytės jai rašytų laišku kol kas neturime. Dėl ligos Ž. Jurkinaitė negalėjo nei mokytis, nei dirbti, tačiau iš jos laišku J. Degutytei galima spėsti, kad buvo labai intelektualė, daug skaitanti.

³⁰ Vanda Lopaitytė, Kaunas, 1957 V 25.

³¹ D. Venclovaitė, Šaukėnai, 1957 XI 29.

Janina Degutytė ir dauguma jos bičiulių – Danutė Venclovaitė³², Adelė Kizlaitytė, Teresė Ramanauskaitė, Filomena Jauniškytė – po studijų išvyksta mokytojauti į provinciją (išskyrus Vandą Lopaitytę, kuri studijuoja ir pasilieka Kaune, tik komandiruotėms vėliau vyksta į įvairius Lietuvos kolūkius). Ankstyvieji laišakai ilgi, jie konstruojami kaip *pasakojimai*, rašomi skubant, grūdant žodžius, prie gražaus faktūrinio popieriaus pridėdant sąsiuvinio lapą, idant tilptų pasakojimas (vėliau laišakai darosi labiau informaciniai, neperžengiantys žanro ribų, rašomi labiau dėl to, kad išliktų ryšių tinklas, taip pat jais išlaikomas kasdienių reikalų pasaulis ir tik koks nors netikėtas įvykis ar kelionė gali paskatinti laišką-pasakojimą). Ankstyvuosiuose laiškuose išsilaiko emocinis pulsavimas, įrašyti sąmonės pertrūkiai, minties judėjimas ir šokčiojimas, išnyra imperatyvai, nurodantys laišką ne tik kaip komunikaciją, bet ir kaip jos stygių. Šiuos laiškus norėtusi pradėti aptarti nuo vieno kiek vėlyvesnio, bet gerai reprezentuojančio čia pristatomą bendriją, tiksliau – pastangą ją bent trumpam atkurti ryšiams susilpnėjus:

Adute, tik parašyk man, ko reikia, nesivaržyk ir viską išdėstyk. Ar rūbų, ar šiaip kokių dalykų – kosmetikos, galanterijos, spaudos ir t. t. Būk žmogus! Laukiu laiško. [Nejsk. 1 ž.]. Kur gausiu iš televizijos – tą skirsiu draugams ir bičiuliams. Šen pageidavimus! Nes velniš-

³² Danutė Venclovaitė – kurso draugė, lituanistė, po studijų išvykusi mokytojauti į provinciją. Pakviesta grįžo į Vilniaus universitetą studijuoti aspirantūroje, studijų nebaigė, dirbo Valstybinėje grožinės literatūros leidykloje redaktore. Kai gyveno bendrabutyje M. K. Čiurlionio gatvėje, itin artimai draugavo J. Degutytė, D. Venclovaitė, A. Kizlaitytė. Ankstyvojo laikotarpio J. Degutytės laiškus D. Venclovaitė vienu iš neramesnių laikotarpių sunaikino.

kai neįdomu pirkti sau. Nuobodu ir nelinksma. Taigi padaryk man malonumą, *Tu baltapūke Aduke...* Ar **atsimeni** Totorynę?.. vis tik geri buvo laikai... Pilna planų ir iliuzijų... Taip mokėjome juoktis!.. Ir švilpauti... O Tu **atsimeni** per miegus dainuodavai angliškai... *O kad Tu į Vilnių atvažiuotum...* Ada, per pavasario atostogas **atvažiuok** būtinai pas mane – tiesiog iš stoties! **Kelsiu** puotas – nors vieną kartą kaip žmonės, turim rumuniško tobulo vyno, **pakviesiu** dar Jadžę [Jadvyga Sakalauškaitė-Bernotienė] – ir **prisiminsim** jaunystę. Ar sutinki? Dana, žinoma, bus laiminga, **tuoj suieškau** Jadžę ir **kviečiu ją**. Adute, tikrai, atvažiuok, nuostabus planas. Lovų pas mane užteks.

Tuojau pat atrašyk! Ar nenuostabus planas?!
Adute! Atrašyk ir tuoj pat parašyk!

Lauksiu!!! [visi paryškinimai mano – J. Ž. R.]³³

„Totorynę“ reprezentuoja buvusį bendrijos laiką, jos ištakas. Laiške matyti, kaip pati kalba gražina ir įtempia sąmonę grįžti ir atkurti. Išryškintos vietos rodo, kaip daugtaškiu prasidėjusi kalba imperatyvėja, kol įsisuka iki trijų šauktukų. Pastraipos ritmika ir grafika rodo sąmonės, atminties judėjimą, galima kone jutimiškai sugauti, kaip atminties siūlas įsitempia. Matome, kad kreipinys „baltapūke Aduke“ įgauna dvi laiko kryptis: atgal, į save ir bendrą praeitį (šių kryptį grafiškai nurodo daugtaškiai), taip pat ateitin – sukuria projektą. Pastraipos ritmo lūžio vietos paryškintos kursyvu. Pirmas paryškintas kreipinys išjudina atmintį, ir matyti, kaip pats kalbėjimo-atminties ritmas sukuria ateities projektą. Pirmoji dalis, nukreipta į praeitį, žymima žodžių *atsimeni* ir daugtaškių, kuriuos pakeičia imperatyvai *suieškau*, *kviečiu*, *atvažiuok*, *lauksiu* etc. ir šauktukai

³³ A. Kizlaitytei, 1963 II 14, MLLM 54427.

bei klaustukai. Susitikimo ir grįžimo planas randasi pačiame laiške, ima vyniotis sluoksniais iš sąmonėje atgijusio ir pasirašiusio kreipinio.

Ankstyvuosiuose laiškuose į komunikaciją įtraukiama visa bendrija ir ji veikia kaip polilogiškas tinklas, sambūvis, kurio kanalais cirkuliuoja aktuali adresačių tikrovė, tikrovė kaip bendrijos, išsilaikančios per raštą, dalis:

A[natolis]³⁴, vargšas kitas, vėl rašė, vėl prašė leisti jam atvažiuoti į čia nors kaip draugui... Parašiau jam gražų laišką, kurį imetus gailėčiau, nes rezultatai būtų buvę (gal dar bus) labai jau... hm. ryžtingo charakterio... nuste bintų visus. Ir Tave, ir Terą, ir Filę, ir Adą. Beje, Adai parašiau, tai ji kone dievo vardu man dėkoja už Anat[olį]. Parašiau Terai apie tai, tai ji perdavė Rūtai, kuri važiavo pas mane tokius išpūdžius iš mano laiško: kai ji sužinojo, kad aš mokau savo jaunikaičius taut[inių] šokių – ji buvo pritrenkta, o kai aš parašiau apie A[natolį], tai ji be žado, apstulbus, ir nenujaučia, kada atsikvošės... O Filė tai nežino ko gailėtis labiau – ar manęs, ar jo... O Tu ką pasakytum? Tau išėjo paskutinei ta žinia – nutraukei ryšius su manim, tai negi aš Tau telegrafuosiu specialiai dėl to! [...]

Išdėsčiau viską. Tai ne Tu. Parašė puslapelį pro sukastus dantis – tai reiškia atvirumą rodo. Pikta buvau!³⁵

Laiškai nuolat įtraukiami į bendrą kalbėjimąsi, vienas rašantis asmuo įima ir kitus korespondencijos dalyvius, juos cituodamas, įtraukdamas jų reakcijas, nuomones, idant išsilaikytų bendrijos komunikacija, nes tai ryšių sistema, suvokiama kaip bū-

³⁴ J. Degutytės draugas Anatolis. Čia pateikiama vardo forma J. Degutytės laiškuose paminėta vieną kartą, kitur rašomi trumpiniai. Juodu kalbėjosi ir susirašinėjo rusų kalba; korespondencija kol kas nežinoma.

³⁵ V. Lopaitytei, 1956 I 17, Tauragė, MLLM 51621.

das veikti pasaulyje, pastanga išlaikyti buvusį gyvenamąjį pasaulį.

Apie vietas, kurių žemėlapyje nėra

Visa ankstyvųjų laiškų tarp minėtų adresučių butis ir būtis sukasi tarp dviejų pagrindinių įtampos polių – provincija vs miestas (Vilnius), o pagrindinės temos – provincija ir poezija. Laiškai atveria, kaip buvo suvokta provincijos terpė, kaip asmuo joje veikė ir kokiais būdais mėgino išsilaikyti. Juolab kad visų čia mūsų turimų veikėjų būdas joje veikti ir apie ją kalbėti – labai panašus. O jausena provincijoje tiesiogiai susijusi ir leidžia suvokti laiško funkciją ir svarbą. Minėtos opozicijos – labai svarbūs įtampos taškai, iš kurių kyla ir vyniojasi laiškas kaip pasakojimas, įtampos inspiroja ilgus naratyvus, aplinkos refleksijos ir savirefleksijos judesius. Čia norėtusi pasitelkti dvi S. Greenblatto sąvokas, kurias jis vartoja aprašydamas kultūros veikimo principus – apribojimas (*constraint*) ir judrumas (*mobility*)³⁶. Jos čia pasitelkiamos todėl, kad padėjo suvokti asmens veikimo nekomunikatyvioje terpėje stilių. Sąvokas siečiau ir su kultūrine energija, imančia intensyviai cirkuliuoti tam tikrų kultūrinių, gyvenamųjų pasaulių sandūrų metu, aptinkama per pėdsakus, efektus, kuriais manifestuojasi socialinė energija. Taip pat nepamirštinas ir J. Lotmano aprašytas kultūros dinamiškumas, susietas su tam tikromis kultūrinėmis įtampomis ir komunikacinių kanalų intensyvumu: „Įvairių struktūrinių organizacijų susikir-

³⁶ Stephen Greenblatt, „Kultura“, *Poetyka kulturowa (Pisma wybrane)*, Kraków, 2006, 146. Sąvoka *constraint* įima ne tik apsiribojimą, bet ir prievartą.

timas tampa dinamikos šaltiniu.“³⁷ Tikrai svarbu pabrėžti, kad šie bendrieji modeliai sąmoningai pasitelkiami aiškinti tam tikrai kultūrinei mikrostruktūrai, kurioje matyti bendrieji kultūrinio pasaulio veikimo principai; ši mikrostruktūra leidžiasi jais aiškinama ir, savo ruožtu, galima apčiuopti, kaip ji įsilieja į makropasaulį ir jį aiškina.

Pati sovietmečiu egzistavusi paskyrimų sistema buvo apribojimas ir prievarta, ją mėginta apeiti, pergudrauti, pasitelkus pažintis ir ryšius; ji kūrė įvairias dialektikas tarp asmenų³⁸. Šiai sistemai veikiant bendruomenė buvo prievarta išsklaidyta, negalėjo laisvai modeliuoti ir rinktis savo sambūvio. Provincija laiškuose suvokiama ir ryškinama reaguojant jautriai, žiūrint į ją tarsi per didinamąjį stiklą, atrodytų, kiek hipertrofuotai. Tikėjimai ir praktikos, apie kurias kaip apie asmenį formuojančius kolektyvo pavyzdžius kalba S. Grenblattas³⁹, provincijoje žmogų apsupa daug glaudžiau; iš suvokėjo pozicijos jie pasirodo kaip labai tankiai ir stipriai suaušta struktūra, neturinti jokios mąstymo ir kultūrinio judėjimo dinamikos. Ji matoma per visur nubrėžtas ribas, nesutampančias su asmeniui įprastomis kultūrinėmis praktikomis ir veiksnomis. Provincijos pasaulis suprantamas apskritai kaip *antikultūrinis*, kaip totalus *kitas*:

Atvykstu. Tauragė. Miesčiokas. Gatvės plačios, grįstos, šaligatviai. Yra kinas – kasdien. Pora – 3 kart per savaitę keičia, filmai neper-

³⁷ Лотман, 1992, 27.

³⁸ „Beje, sykį, dar kai kalbėjomės, buvo užvesta šneka apie tarnybas Vilniuje, bet pajutau iš užuominų ir intonacijų, kad gali už tai pasiūlyti žmonos ar meilužės pareigas ir pareiškiau, kad noriu į kaimą.“ (V. Lopaitytei, 1955 V 11, MLLM 51626).

³⁹ Greenblatt, 2006, 146.

seniausi. Kultūros namuose kartais atvažiuoja gastrolės. Porą kart buvau su Tera. Miestas švarus, padorus, žmonės kažkokie šleikščiai dori, apatiški, susirūpinę tik savo namu, daržu, pietumis, paršeliais... Daugybė namukų statosi, visi vienodi, tvarkingi ir nuobodūs. Kažkokią specifiką turi miestas ir žmonės. Nors palyginus su Griežpelkiais [T. Bukauskienės darbo vieta]. Ten mušasi, daužosi, pjaunasi, koliojasi, kiekvieną naują žmogų skrodžia savo gailiom kvailom akelėm, iščiupinėtų, jei galėtų, iki kaulų smegenų, ir vis blogo, vis baisaus ieško, knisasi stačiai aikštiningai. 10 km lėks pėsti, pamatyti ką nauja, jei tikisi jame surasti ką blogo, ar žmogų pamatyti, ar pletką nugirsti. O čia sotūs patenkinti veidai, be jokios išraiškos, mieguisti, vyrai – kone visi nusipenėję (nedažna sutinkama vyriškos giminės savybė). Nieks nieko niekur nedirba ir visi meluoja – nuo žemumų iki aukštumų.

[...]

Mano vaikų b-koj – betvarkė pasibaisėtina. Buv. vedėja – 21 m. mergina, apsileidusi iki begalybės. Bibliotekininkė – nešvarumo ir žioplumo išikūnijimas. Retenybė! Vaikas – kelių m. mergytė – išberta šašais nuo nešvarumų, lanko darželį, kur dirba mano šeimininkės duktė. Ji ir pasakojo, kad tą nelaimingą vaiką prausia, jei kas susigraudina, daržely... O motina – 25 m. su kilnia šukuosena, šilko suknelėm (apskretusiom) ir neplautu kaklu. Kaip ji dirba, aš galiu duoti pavyzdį, kaip ji užrašo knygas inventorinėj knygoj – Gorkio „Senis Archipas ir Lionka“ užrašė taip: Senis (atseit čia autorius) „archipas ir Lionka“. Jeigu žmogus iki tiek nesuvokia nieko, ką iš jo begalima reikalauti. Ir taip viskas užrašyta, ir knygos, ir skaitytojų formuliarai. Knygų ji nekenčia, prisipažino pati. Sykį ji paklausė, ką aš veikiu namie. Sakau – skaitau. Tai ji buvo apstulbinta iki išsižiojimo. Kitą kartą toks apstulbimas įvyko, kai ji užrašė tėvui adresą ant voko į Kemeris sanatoriją. Aš jai patariau, kad ji užrašytų respubliką, nes gali paštas (ten irgi panašūs sėdi) nepataikyt nusiųsti, pasakiau, kad užrašytų „Латвиская ССР“. Tai jos akys kone ant kaktos iššoko. „O iš kur jūs žinot, kad

Kemeris Latvijoje?“... Na ką gi tokiam sutvėrimui atsakysi?.. Dar – atkakliai visus vardus ir pavadinimus rašo iš mažosios raidės. Kūdikiams siūlo romanus, o paaugliams – vaikiškas knygeles... Tokia yra kultūros darbuotoja, mano bendradarbė.⁴⁰

Čia pateikiamos dvi netrumpos laiško dalys, pats laiškas gerokai ilgesnis, visas skirtas išsamiai aprašyti naują gyvenamąją aplinką, be to, kadangi trūksta laiško pabaigos, negalima žinoti, kiek dar šis aprašymas tęsiasi ir kaip pakinta. Pats laiškas po kreipinio prasideda tokiais sakiniais: „Tavo laišką gavau. Imu dėstyt savo gyvenimą.“ Rašomas tekstas paklūsta duotam rašymo kodui „dėstyt“. Savas gyvenimas aprašomas per aplinką ir joje atsidūrusio asmens interpretacija daugiausia išsilaiko ne tiesioginiame savęs įtraukime, bet aprašymo būde, „aš“ save į tekstą įtraukia labiau kaip veikėją, netiesiogiai, nes nuolat juntama dvejopa pasakojimo strategija – „aš“ to gyvenamojo pasaulio stebėtojas ir „aš“ – *netikėtas* jo veikėjas, kuris linkęs apie save ir aplinką kalbėti atsietai, jis nėra įtrauktas dalyvis, o į ją įmestas stebėtojas. Paties laiško rašymas paklūsta kone klasikinės novelės modeliui – pradedant bendromis charakteristikomis ir prieinant prie artimosios veikėjo veiklos aplinkos. Tokia pasakojimo strategija – vienas pagrindinių aspektų, rodančių, kaip asmuo save patiria provincijoje, naujoje bendrijoje, būdamas *a priori* jai nepalankus *kitas* ir kokį kalbėjimo stilių pasirenka vaizduoti. Šio laiško rašymo būdas ir santykis su aplinka, atrodytų, ateina iš tam tikros vaizdavimo ir, netgi, sakyčiau, santykio su provincijos erdve aprašymo tradicijos, konkrečiai – Antono

⁴⁰ A. Kizlaitytei, 1955 IX, Tauragė, MLLM 54415.

Čechovo⁴¹. A. Čechovo gniuždančios, veikėjų sąmonės degradaciją sukeliančios provincijos vaizdavimas dengia šio laiško autorės savęs suvokimą provincijos aplinkoje, yra savaime įimtas ir atkartojamas. Cituotose pastraipose atsiskleidžia fono (miestelio erdvė) ir figūros (bibliotekininės) santykis. Erdvė suvokiama kaip vienmatė, aprėpiama vienu žvilgsniu ir lengvai apibendrinama, joje nėra nieko, kas pritrauktų, sutrikdytų asmens suvokimą ar jį reikšmingai užklaustų. „Aš“ su provincijos erdve save supriešina kaip kultūros veikėją antikultūros ir visiškos asmens niveliacijos erdvėje⁴². Šioje erdvėje *asmenų*, individų – nėra, figūra ir fonas atitinka ir pateisina vienas kitą, tad yra tik „karikatūriška smulkmė“^{43, 44}. Algis Mickūnas teigia: „Tokia figūra kaip Don Kichotas esmingai parodo, *kai naujas gyvenamasis*

pasaulis reikalauja apsispręsti, ar jame verta gyventi, ar reikia jį paneigti ir mėginti gyventi jau praeinančiame. Gyvenamasis pasaulis – tai viena kitą nurodančių reikšmių tinklas, kai viskas tarpusavyje susiję ir sudaro rišlią vienovę, atrodo aišku ir normalu, *kai klausimai ir atsakymai turi prasmę*, kad ir kokių prieštarų kultų svarstymų [kursyvas mano – J. Ž. R.].“⁴⁵ Iš laiškų išryškėja gyvenamasis pasaulis (ir gyvenamųjų pasaulių sandūros), nes jo pagrindu vyksta dialogas-polilogas (net ir tada, kai apie provinciją kalbama si laikantis tam tikros stilistikos, pasitelkiant visoms panašią manierą jai aprašyti; manieros pasirinkimas irgi atidengia santykį). Naujas gyvenamasis pasaulis J. Degutytės laiškuose – tai ne reikšmių tinklas, o beprasmės erdvės – su tokiais pat gyventojais. Jų vertybės – tai antivertybės, tad apsisprendimas, ar čia gyventi, yra aiškus ir vienprasmis, nes renkantis savu vertybiniu pagrindu šis gyvenamasis pasaulis suprantamas kaip negalintis atsakyti ir suprasti. A. Mickūnas skiria vertę ir vertybę: „Vertės susideda iš dalykų, kuriuos žmonės vertina, ypač praktinėje plotmėje, – maisto, turto ar net dievybių bei kitokių įvaizdžių. Jos yra dirbtinės. Vertę laikau atitinkančia anglų kalbos žodį *value*, o vertybę – *worth*. *Pastaroji surandama*.“⁴⁶ Pirmasis J. Degutytės provincijos aprašo epizodas yra verčių aprašymas: aplinkai charakterizuoti parenkamas vienas modelis, susidedantis iš tam tikrų verčių, susiejamų su praktikos plotme (daržas, paršeliai etc.), o erdvė, kurioje iš jos perspektyvos turėtų rasti vertybės – bi-

⁴¹ A. Čechovas – visos bendrijos mėgtas, atrodytų, autoritetingas, pasaulėvaizdį formavęs autorius. Viena išraiškingesnė citata: „Aš Rūtai rašiau apie Ar[ėja]. Ji jo jau neapkenčia ir man draudžia „žemiška meile“ mylėti ką nors, „netolygų Čechovui...“ Kvatojau skaitydama tą jos laišką.“ (V. Lopaitytei, 1958 X 3, MLLM 51664.) Arėjas Vitkauskas – poetas, prozininkas, vertėjas. 1958-aisiais jį su J. Degutyte supažindino V. Lopaitytė; kuri laiką juodu siejo simpatingumo ryšiai.

⁴² Santykis nepasikeičia ir išvykus mokytojauti į Nemenčinę, Laurų septynmetę mokyklą: „Mokytojai?.. Skaičiau Dikensą. Direktorė maniusi, kad tai naujas amerik[iečių] rašytojas, o kita paklausė nustebusi: „Tai kam?“ Atseit, kam aš skaitau, juk dėstyt iš jos nereiks...“ (T. Bukauskienei, 1956 IX 24, Nemenčinė.)

⁴³ V. Lopaitytei, 1955 X 10, Tauragė, MLLM 51615.

⁴⁴ Provincijos gyventojų traktuotė – visų korespondenčių labai panaši: „Mūsų (Šaukėnuose) žmonės baisiai smulkučiai, godūs, todėl tokiais užaugino savo vaikus. Šįmet išleidom pirmuosius abiturientus. Dalis jų, man rodos, eis savo tėvų pėdom (šykštumas, pavydas). [...] Šiaip – baisiai nuobodu. Slegia kaimo tyla, žmonių, su kuriais būtų galima pasikalbėti, nebuvimas. Norisi išbėgti iš ten, išbristi iš tos balos, bet nėra kaip. Taip ir sėdžiu. Jau apsipratau su ta mintim, kad teks taip ir „nukaršti“. (D. Venclovaitės tėviškėje rašytas laiškas, 1957 VII 30.)

⁴⁵ Algis Mickūnas, „Don Kichoto sąmonė“, *Demokratija šiandien*, Vilnius: Versus aureus, 2007, 239.

⁴⁶ *Ten pat*.

biblioteka – taip pat yra organizuojamos vertės logikos. Dėl tokio santykio provincija suprantama kaip visiškai nekomunikatyvi terpė; turint omeny cituotame laiške esančią frazę „Na ką gi tokiam sutvėrimui atsakysi?..“ ir prisiminus A. Mickūno teiginį, kad gyvenamajame pasaulyje klausimai ir atsakymai turi prasmę, galima sakyti, kad apibendrintame provincijos pasaulyje komunikacija, kaip vertybių ieškojimo ir *suradimo* kanalas, neegzistuoja; atsakyti arba klausti neprasminga.

A. Mickūnas teigia, kad gyvenamasis pasaulis yra veiklos aplinka⁴⁷. Veikti provincijoje J. Degutytė ir didžiuma jos bičiulių pasirenka kiek donkichotišką nuostatą: siekiama keisti, reformuoti provincijos pasaulį mokant jaunus žmones. Mokytojavimas ar darbas bibliotekoje netgi gali redukuoti sąmonėje provincijos erdvę, leisti jai pasijusti aktyviai veikiančiai tarsi kitur: „Kol pamokose – neįjauti šlykštumo, gera. Pamiršti ir Tauragę. Žiūri, viens *stengiasi*, kitas – *prašosi, rungtyniauja*, kas eis prie lentos, – mat, paskutinė ketvirtis. *Klausinėja* per pamokas ir pertraukas kas kam neaišku, *susijaudinę*. **Aplamai klasė pasibaisėtina – 33 % pažangumas. T. y. iš 18 mokinių – tik 6 be dvejetų...** [visi paryškinimai mano – J. Ž. R.]“⁴⁸ Mokykla yra vieta, kurioje susikloja abu supriešinti modeliai: provincijos sąstingis, atsilikimas, antikultūriškumas (tai rodo pastorintu šriftu išryškinta laiško dalis) ir dinamika, mąstymas, veikimas, mentalinio pasaulio dalyvavimas kaip vertybės ir prasmės radimasis. Iš kursyvų paryškintų

žodžių matyti, kaip skiriasi šis ir ankstesniame laiške pateiktas provincijos aprašymas. Tai, kas apibūdinama kaip *dinamika*, judėjimas, suvokiama kaip prasmingo veikimo pasaulyje properša. Dinamiškai veikdama sąmonė aptinka prasmę ir tarsi spontaniškai redukuoja šleikštulį, bendrai įvardijamą pavadinimu „Tauragė“.

Prasmingas, dinamiškas veikimas mokykloje ar bibliotekoje visada susiduria su ribojimu: mokykla / biblioteka kaip institucija, mat bendradarbiai be išimties traktuojami kaip antikultūrinės terpės dalyviai, ne asmenys.

Gavau Tavo laišką. Kad jį kur velniai tą gyvenimą, nesikeikus.

Tera *kovoja* su visokiais direktoriais Vilkiškėse. Turi 24 pamokas, auklėjama V kl. su 30% pažangumo [...], jos valdžioj biblioteka (mokyklos) ir literatų būrelis. Darbo iki kaklo, gyvena su motina. Vyresn[ysis] brolis vedęs, žmona jo serga, – bėdos. Jaunesnis metė mokslą, nesiduoda perkalbamas ir eina dirbti į Tilžę ar kt. (o dar vaikas 15–16 metų).

Filė *kenčia* Gudžiūnuose, *keikia* savo dalį ir nelaimingą meilę...

Vanda, *laimingoji*, Kaune – V k[urse] ir laukia paskyrimo į T[arybų] S[ajun]gą – Uralą, Aziją ir kt., kadangi Lietuvoj tokių specialistų perdaug, o kitur – didelis trūkumas.

O aš, *nabagė*, čia *skandalijuosi* iki kiek tik galiu. Jei bus „Tiesoj“ ir „Komj[au]nimo tiesoj“ man koks atviras laiškas su moralais, – neišsigąsk. Apie mane tik pila straipsnius, tik pila. Nespėju skaityt. O po kiekvieno – einu *skandalo kelt*, kadangi melas toks visiškasis ir šlykštus, kad *norisi užmušti visus ir save*. Paskut[ini]s skandalas – komj[au]nimo kom[ite]te. Šis, berods, pavojingiausias man, bet tegu velniai juos visus. Lėksiu kada, susiėmus savo skarmalus, iš čia, tai net kibirkštys lėks.

Nervai vėl velniop nuėję – nemiegu, galva plyšta; kartais, metus viską, guliu po 2

⁴⁷ *Ten pat*, 409.

⁴⁸ V. Lopaitytei, 1956 III 29, Tauragė, MLLM 51623.

dienas. Po naujų metų, matyt, norom nenorom – reiks mesti Tauragę [kursyvas mano – J. Ž. R.].⁴⁹

Į pasakojimą apie savo gyvenamąjį pasaulį įtraukiamos kone visos bendrijos dalyvės kaip savos *situacijos bendrininkės*. Kalbėjimasis formuoja šios bendrijos veikimo būdą, nes „[...] kalbėjimas ne atspindi žmogaus mintį, žinojimą arba supratimą, bet kuria supratimą ir plėtodamasis nuolat perkuria jį visą, o ne vien papildo detalėmis“⁵⁰. Laiškas nėra vien apskaitimas informacija apie tai, kas vyksta, jis pats kuria tam tikrą gyvenimo apykaitą ir modeliuoja bendruomenę, mat tai, kas rašoma apie savą veikimą, veikia ir kitas bendrijos nares, taip pat – formuoja jų kalbėjimą; nėra taip, kad laišku tik pateikiama tam tikra faktografija, anaiptol, juose cirkuliuoja, formuojasi ir yra palaikomas asmens veikimo stilius provincijoje, jeigu norime – išlaikomas tapatybės tvirtumas ir, svarbiausia, atvirumas, laiškai leidžia išlaikyti jos dinamiką.

Prasmingai veikti provincijos erdvėje galima tik konfliktuojant, nes jos beprasmiškumas konfrontuoja su pastanga kurti prasmę, veikti kaip kultūros pasaulio atstovui, tačiau ši vertybė, asmens suvokimu, taip ir pasilieka jo veiklos laukas, negalintis pakeisti kito – provincijos gyvenamojo pasaulio: „Negi čia sėdi žmonės... Jie nė nemato, nė nesupranta – kokia ta b-ka buvo iki manęs, kokia ji dabar, ką reikia dirbti ir kaip reikia dirbti su vaikais – kaip su žmogum. Jie mato tik skaičius ir ko-

mandiruotes į kaimą.“⁵¹ Cituotame laiške matyti dar vienas įtampos taškas, svarbus visai aptariamojo laikotarpio korespondencijai – miestas, pasaulis, kuris įprasmina turėto gyvenamojo pasaulio vertybes. V. Lopaitytė išskiriama iš bičiulių konteksto – „laimingoji“, nes ji yra Kaune, o paskyrimas jai žada judėjimą į dar platesnę veikimo ir galimybių erdvę.

Išsigrynina sąmonės nuostata – yra provincija, jos salos, kuriose „dūsta“ bendrijos narės, ir visas likęs pasaulis; provincija – demonizuojama (tai atitinka ir tam tikra kalbėsenos stilizacija), visas likęs pasaulis – idealizuojamas. J. Degutytės žvilgsnis laiškuose sufokusuojamas į Vilnių – buvusią ir svajojamą dinamikos bei kultūros terpę⁵². Jau viename, dar Vilniuje rašytame laiške, matyti, kaip juntama išvykimo iš Vilniaus grėsmė ir iš ko ji randasi: „Einu į koncertus, kaip pasiutus, nes vakar paėmiau stipkę, o šiandien kišenėj 74 rb. Šiaip ar taip – aš jau žuvs žmogus.

Taip, Vandute, kitąmet aš vyksiu irgi į kokias nors „pelkes“, o Tu, aišku, nesuteiksi man garbės savo atvykimu, nes jeigu negali į Vilnių atskristi, tai į kokią vietovę, kurios žemėlapy nėra, tikrai neatvažiuosi. Taip ir išsiskirsim amžiams.“⁵³ Matyti asociacijų takas: buvimo Vilniuje aprašymas

⁵¹ V. Lopaitytei, 1955 X 27, Tauragė, MLLM 51618.

⁵² „Tu esi vargšė! Paskyrė į Vilnių, o ji liūdi! Aš tai subeprotėčiau iš laimės, gavus ten vietą, o jos dar širdis pusiau plyšta. Ar Tu supranti, ką tai reiškia būti Vilniuj... dieve, dieve, Tu nelaimingoji! Kvatok laiminga! O tai primušiu parvažiuos... O parvažiuosiu neužilgo: jau šilta, reiks nusimesti savo skrandas. // Tavo gimimo diena. Sveikinu! Ir linkiu laimingai įsikurti Vilniuj. Ir aš ten atleksiū – būsiu Tau virėja, skalbėja, kuo tik nori. Eisiu nors gatvių valyti – tiek čia viskas šlykštu.“ (V. Lopaitytei, 1956 III 29, Tauragė, MLLM 51623).

⁵³ Vilnius, 1954 V 21, MLLM 51635.

⁴⁹ A. Kizlaitytei [1955 vėlyvas ruduo ar pradžia žiemos], MLLM 54417.

⁵⁰ Jurga Jonutyte, „Savastis ir kultūrinis laikas: P. Ricoeuras laiko apmąstymų kontekste“, *Logos* 34, 2003, 112.

(eiti į koncertus „kaip pasiutus“) kaip kontrastą kildina kitą pastraipą, išvykimas iš Vilniaus aprašomas kaip savęs *ištrynimasis*, asmens pasitraukimas iš prasmingo pasaulio centro į vietą, kuri tiesiog neegzistuoja jo struktūroje („žemėlapyje nėra“).

Miestas kaip kultūros asmenybės veikimo terpė ir provincija kaip asmens išsityrimas iš prasmingo pasaulio sąmonėje nusistoja kaip simbolinė struktūra (atrodo, savo aštrumą išlaikiusi iki mūsų dienų). Štai laiškas, rašytas jau įsikūrus Vilniuje, leidžiant trečiąją knygą:

Apie save, deja, nieko džiuginančio. Jonyno recenzija – jau parašyta – per daug gera (ten aš „nuostabi...“ o direktoriui reikia, kad būčiau labai abejotina), taigi, atrodo, davė kitam, kad parašytų blogą... Jokių „uztarėjų“ nė kvapo nėra. Iš „Lit[eraturės] ir meno“ gavau tik 24 rb. Iki šiol gaudavau dvigubai... Tai šitaip... Nieko nepadarysi, reikės važiuot į kaimą mokytojauti. Tik ne į Vilniaus kraštą, o pas lietuvius. Atvažiuosi pas mane į svečius... Na, skarmalų turiu, o maistui užsidirbsiu, per daug pamokom neapsikrausiu. O garbingą nario bilietą numesiu jiems ant stalo. Nenoriu būti niekšų ir veidmainių „šeimoj“. Čia jau nebe politinis momentas (leidykloj), o asmeniškumas. Jonynas – ne piemuo, už savo žodžius atsako, ir leidykla gali juo remtis; tam ir duodama recenzuoti, o jeigu jau specialiai šito nori, tai ką gi... Visada susiras žmogus, kuris parašys blogą recenziją apie ką tik nori, jeigu šito vyresnybė prašo. Jeigu geriausius eilėraščius išims, tai be jokių kompromisų atsiimu viską ir tegu eina visi velniop. Aš niekad nieko nesitikėjau ir jokių iliuzijų niekame neturėjau. Toks jau mano gyvenimas. Taip kad jokio dvasinio perversmo ir nebus. Tik daiktinis... Pirmą kartą važiuavau mokytojauti sunkvežimiu su mažu mazgeliu, o antrą kartą – „Moskvičium“ ir su pora čemodanų. Vadinasi, vis gerėja gyvenimas, negalima skūstis... O Tau reiks Vilnių kitą draugę susirasti, nes nebus kam barti ir kojinių adyti.

Apmegsiu dabar, kol Vilniuj.

Tai – perspektyvos į ateitį.⁵⁴

Sunkioje ir įtemptoje situacijoje, kai susiduriama su „fabriko tvarka“, anot Rimanto Kmitos, situacijos suvokime buvusi patirtis ima veikti kaip tam tikra simbolinė struktūra, o savas projektas kuriamas kaip simbolinis asmens aktas, nelabai sutinkantis su, jeigu galima taip pasakyti, kasdiene logika; jis grįstas sąmonėje nusėdusiomis ir suaštrintomis opozicijomis. Simbolinis aktas – asmens pasitraukimas, išsityrimas iš kultūros erdvės, kurioje jis susiduria su ribojimu ir negali laisvai steigti prasmės. Šiame straipsnyje ryškintas savęs suvokimas provincijoje asmens sąmonėje ima veikti kaip ateities projekto struktūra: jeigu negaliu veikti prasmingai, pasitraukiu iš erdvės. Laiške matyti, kaip šis „projektavimas“ įgauna pagreitį, ima „rašytis“ ir laiško pabaigoje tampa nebe projektu, o dabartimi: „Apmegsiu dabar, kol Vilniuj.“

Apibendrinant galima pasakyti, kad ankstyvojo laikotarpio Janinos Degutytės korespondencija iškalbiai pasakoja savojo laiko gyvenimo formas. Leidžia iš arti, per konkrečią situaciją pamatyti, kaip pasitikėjimo pagrindu steigėsi bendrijos, kurios veikė kaip prasiūsuradimo ir išlaikymo struktūra. Ši korespondencija rodo, kad laiškas buvo būdas sukurti terpę, kurioje klausimas-atsakymas turi prasmę, tai refleksijos ir savirefleksijos forma. Neatrašy-

⁵⁴ Bronei Jacevičiūtei-Jėčiūtei, 1963 III 13, MLLM 49812. Su dailininke B. Jacevičiūte-Jėčiūte J. Degutyte susipažino apie 1958–1959 metus ir bičiulystė nenutrūko iki poetės mirties. Yra išlikusi jūdviejų korespondencija, kuri verta atskiro dėmesio kaip išsiskirianti savitu kalbėjimo ritmu, įdomiai atskleidžianti dviejų menininkių kalbėjimąsi apie kūrybą, seserišką rūpestį viena kitos darbais ir kūrybinėmis būsenomis.

mas, laiško negavimas gali sukelti pyktį, savęs ištrynimo, buvimo periferijoje intensyvesnį jutimą. Laiškas suvokiamas kaip gyvenamojo pasaulio tinklo išlaikymas, savos tapatybės ir, sakyčiau, savo egzistavimo pasaulyje patvirtinimas: gaunu laišką, vadinasi, dar esu. Kitų elgesys suku-

ria terpę, kad joje būtų galima suprasti ir orientuotis, tokia orientacijos ir savisteigos terpė pasaulyje aptartuose laiškuose yra Vilniaus atsiminimas ir komunikavimas su buvusio gyvenamojo pasaulio *kitais* bendros atminties ir pasaulio supratimo pagrindū.

ABOUT JANINA DEGUTYTĖ'S EPISTOLARY GENRE, OR HOW THE LETTERS WERE USED TO BE WRITTEN

Jurgita Žana Raškevičiūtė

S u m m a r y

The article considers a poetess's, Janina Degutytė (1928–1990), epistolary inheritance belonging to Lithuanian literature of the Soviet period (letters written within period of 1955–1988). According to Jurij Lotman, a narrative style of these letters is treated as a “dialect of the memory”. The letter is being analyzed as an everyday talk practice, reflecting the circulation of the appropriate cultural area meanings and a person, writing this letter is considered as a subject being deeply inside the situation, involved in the process of imagination and interpretation.

In the article, most attention is paid to the letters of the early period written by the poetess when she was working as a provincial teacher (1955–1958). The article discusses how the communication-interpretation community formed during the period of

studies at the Vilnius University of which the members have settled in different Lithuanian villages are able to maintain relations established, describe a new social space and how they are acting inside it. All the community members consider themselves as the cultural world's representatives appeared in anti-cultural space: being *different*, they are unable to communicate with a new living environment. The correspondents are acting in a province based on quixotic principle, trying to create the world of their own values. However, in their letters they describe the province as a non-communicative environment, and cultural personal activity – as futile efforts left without any feedback. Therefore, the letter becomes an important means to maintain relations built in the communicative and living world.

Gauta 2010 08 16

Priimta skelbti 2010 10 28

Autorės adresas:

Lietuvių literatūros katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius

El. paštas: j.z.raskeviciute@gmail.com